

ჩემი კულტურა

აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლებისა და კულტურის სამინისტრო №43, აგვისტო, 2018 წელი

დაჭა მიუკირა, მდიხარიაში აფხაზეთში, გუდაუთის მუნიციპალიტეტი. შეკუნძთილი სამსრითით მ კ-ში, შავი ზღვის სანაპიროზე, შეკუნძთა-მიუკირა სახლ-მწიფო ნაწილი იყო სარიცხოებლის ურთის 1990 წელს.

„დაწყებული დროის“ და სამშობლო ძირიში

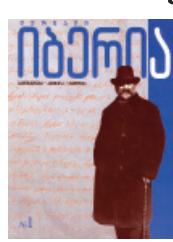
„აფხაზეთის მინის, ჩენი წინაპრების საფლავებს თუ ნასახლარებს, იმდენად აქვთ დატვირთვა, რამდენადაც იმ მინზე მათ ნააზრევი, ნახელავი, ნაშრომი და იალქექტიურად იყო შერწყმული მეზობლის – აფხაზი იუნივერსიტეტი, სომეხი თუ ბერძენი – ნაზრევთან თუ ნახელავთან. კულტურული და ალექტიკის (დიალოგი) რევენა ყელა მონაბილუს აზინებს, არვის ტოვებს უცხებდეს. კვაკასიელის ბუნებაც გასათვლისნინჯებლა – გულვადი ხალხი ვართ, მგრძნობიარე, მცირე წყვნასაც კი ვერ ვივრნებთ ადვილად, რომ არაფერი ვთქვათ ერთმანეთის ხიცვაზე. აიტომო ვფიქრობ, რომ აფხაზები დაბრუნების შესაძლებლობა „დაწყებული ზე“ გადის. აფხაზეთის დავინუბაზე კი არა – არამც და არამც, წყვნის დავინუბაზე.“

არც, ერთი მხრივ, მუშტის ქნევა, და არც, მეორე მხრივ, ლაქუცი, არ გამოგვადება, ამაში დარწმუნებული ვარ. როგორც ჩენის ბუნებამ ინვეცია უნდობლიას, ერთიც და მეორეც, ისე მათმც. დროს კი იმაზე მეტი ძალა აქვს ყოველთვის, ვადრე ნარმოგვიდგნია. ცხოვრიბაც იმაზე მეტად მოულინებლია ხილმე, ვადრე ჩემი თუ სხვისი ათასანირა მსჯელობა შეიძლება იყოს. გულს ვერ ვუბრინებთ, მართალია, მაგრამ ცხოვრების დინების მბრძანებელი, საბედნიეროდ თუ საუბედულოდ, მხოლოდ ჩენ არასოდეს ვყოფილვართ.“

ლოტერატურული თვალსაზრისით, ის ხალხი უფრო მაინტერესებს ჩენ გვერდით რომ ცხოვრიბა ამდენი საუკუნის განმავლობაში და ნარმოუდგენელია ვერ ხდებოდეს, რომ ეს ომი ყველაზ მოიგო, მათ და ჩენ გარდა“.

რუსუდან (რუსა) უორულიანი

გვ. 4, 6

„ურნალი იბერია“ – თაორის კუნძული

„ურნალ „იბერიას“ გამომცემელმა თბილისის მე-6 საავტორო სკოლამ და ურნალის ახალგაზრდა შემდგენლებმა და ავტორებმა – გიორგი სეიმონშვილმა და ნიკოლოზ სანიკარებების პასუხისმგებლობა აიღეს საკუთარ თავზე, რათა საქართველოს ისტორია ნარმოჩნდეს ისე, როგორც სინამდვილეში იყო და თანამედროვეობა ნარმოჩნდეს ისე როგორც სინამდვილეში. ჩენ ვაფასებდეთ მარაფიულ ღრებულებებს, სულიერ ფასეულებებს, რადგან ახლა ძალიან დიდი შეტევა მათზე, ჩენს ფეხებზე.“

გვ. 7

ზექო ჭირულის იარება

აფხაზეთიდან დევნილები ხშირად ჩივინი, რომ მშობლიური ქალაქები და სოფლები, სახლები და ქუჩები... დღი ხნის უნავი ასლობელ-მეგობრები ენატრებათ და ესიზმრებათ... ნარსულის, ანმყოსა და მომავლის ნართმევასთან შეგუბასა, როგორც ჩენს, ერთი ცხოვრება, არ ეყოფა და იმ ყველაზრის მოგონებები თუ დასიზმრებები, უკვე გადმოცემებით, შეიღება და შეიღებილებები გაგრძელდება, იქამდე ვიდრე აფხაზეთის უსამარტინო ტკივილს ვიმე ან რამე არ უნაშებს, ან სულაც, (სამწესაროოდ დრო არ გაანელებს. არ გაანელებს.

„აფხაზეთის ტკივილს მემკვიდრენი“ კი (ამ ფრაზას ჩემსავე თავს დავესესხები - ნ. კ.), რა თქმა უნდა, აფხაზეთიდან დევნილები არან, რადგან მემკვიდრეობას არავინ ირჩევს, ის ხედირი! თუმცა, ისიც ფაქტია, რომ ვიდრე „აფხაზეთის ტკივილის მემკვიდრედ“ მოვლი საქართველო არ იგრძნობს თავს, არც აფხაზეთს შეველება რამე. და არც მეტი, არც ნაკლები, მწერალ ბექა ქურსულს აფხაზეთი ესიზმრება და ენატრება!

გვ. 8

ანიმაციური ელექტრონული
პროგრამის პრეზენტაცია

გვ. 2

რესპი ქართველებისა და
აფხაზების თანამდებობრივი
კარიოლი გაისახას

გვ. 2

აფხაზი თავადები ემიგრაციაში
და მათი უცნობი ისტორიები

გვ. 3

ბარონი დე ბაი „აფხაზეთში“.
ერთი მიულინების მოგონება-
ნი“ XX ს. დასაწყისი

გვ. 4

საზაფლო ჰანაირ მობიერ
გაჩრება – ნორალები

გვ. 10

ათვეზი თავალები ემიგრაციაში და მათი უცნობი ისტორიები

ესის შონის

ნლუელს ჩვენმა ქვეყანაზ საქართველოს პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის დაარსების 100 წლის იუბილე აღნიშნა. ამ თარიღთან დაკავშირდებით 21 ივნისს შევიცარიში მყოფმა ქართული დელეგაციის ნარმობადგენლებმა საქართველოს გასამართლების შემდეგ ემიგრაციაში ნასული და ამჟად ქალაქ ცენტრასა და ქალაქ ოზნაბით დაკრძალული აფხაზების – ნიკოლოზ და ზურაბ ჩხობუების საფლავები მოინახულეს და გვიგვინებით შეამცეს.

დელეგაციის შემადგენლობაში იყვნენ: აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარის მოვალეობის შემსრულებელი ვახტანგ ყოლბაია (ამავე დროს ამ მოვლენის ინიციატორი), აფხაზეთის ა/რ უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარე ელევუჯა გვაზავა, თავმჯდომარის მოადგილე ჯემალ გამახარია, საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრის მოადგილე დავით დონდუა, საქართველოს საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩი შვეიცარიის კონფედერაციაში დავით ჯალაძანია, აფხაზეთის ა/რ ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრი ქეთევან ბაკარაძე, აფხაზეთის ა/რ განათლებისა და კულტურის სამინისტროს თანამშრომელი, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის პირველი თავმჯდომარის არზაყან ემუხევარის შთამომავალი ნატო მარშანია და სხვ. საქართველოს დელეგაციას თან ახლონენ და მასპინძლობას უწევდნენ ქ. ლოზანა-პრილის მერიის თანამშრომლები: უან-მარი შალადი და ანტუან რეიმბონდი.

„ზურაბ და ნიკოლოზ ჩხოტეუებს დიდი წელილი მიუძღვით საქართველოს პირველი დემოკრატიული რესაციუალიგის დაარსებისთვის ბრძოლაში. ზურაბ ჩხოტეუა და კარაძალულია ქ. ლომიანაში ნიკოლოზ ჩხოტეუას მამიდასთან, ვერონიკა ემუსხვართან ერთად. ეს ინგლისელი ქალბატონი აფხაზი თავადის ჯოოტ ემუსხვარის მეუღლე იყო და ქმრის გვარს ატარებდა. ცხოვრობდა ამერიკაში და დიდი წელილი მიუძღვის ნიკოლოზის და შემდეგ რუმინეთში მცხოვრები ზურაბის ამერიკაში გადასვლაში. ვერონიკა მარტოხელა იყო და ნიკოლოზი მას სიცოცხლის ბოლომდე ჰატრიონობდა.

მოგვიანებით ნიკოლოზი უენგვაში დაბრუნდა, ზურაბი კი ამერიკაში დარჩა. ის ნიუ-იორქში გარდაიცვალა ნიკოლოზმა, რომელიც იმ პერიოდში ლოზანაში ცხოვრობდა, მისი ცხედარი შვეიცარიაში გადასცვენა და მამიდის და სიღელრის გვერდით დაკრძალა. ზურაბის საფლავის აღმოჩენაში ნიუ-იორკის ბიბლიოთეკის არქივებში დაცული ქვითარი დაგვეხმარა, სადაც მისი ცხედრის შვეიცარიაში გადასცვენების ხარჯებია აღნერილი. თავად ნიკოლოზი კი უენგვაში მაღლის ორდენის წევრთა სასაფლაოზეა დაკრძალული”, – თქვა ნატო მარშანიამ, რომელმაც ნიკოლოზ ჩხოტუას საზღვარგარეთ ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ცნობილი ისტორიას აქადეგ უცნობი ბევრი დეტალი შემატა, ხოლო ზურაბ ჩხოტუას პიროვნება კი ქართულ საზოგადოებას საერთოდაც პირველად გააცნო.

საქართველოს პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის დაარსების 100 წლის იუბილემ ამ იდეისთვის მებრძოლი თანამემამულების თავდაცება განსაკუთრებით მძაფრად შეგვახსენა. ასი წლის წინათ განვითარებული მოვლენების კვლევამ და ჩვენი ქვეყნის არც ისე შორეული ისტორიის ძრებამ დღემდე ბევრი ქართველი გმირი ემიგრანტი აღმოჩენინა. მათ რიცხვს განეკუთვნებიან საქართველოს გასაძჭოების შემდეგ ემიგრაციაში წასული ნიკოლოზ და ზურაბ ჩხერიშვილი, რომელთა ცხოვრება და მოღვაწეობა სამშობლოს სიყვარულისა და მისთვის თავდაცების საუკეთესო მაგალითა.

ნიკოლოზ ჩხერიმელას (ბათუმი – შევიცარია 1906-1984) მამა შალვა ჭყონია მდიდარი პიზ-ნისმიწინ იყო. თავა პილაგია – სამურზაყანო-

ელი თავადის, პლატონ ჩხოტუას ქალმშვილი, რომელის გვარიც აიღო ნიკოლოზმა ემიგრაციაში. 1921 წელს, რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ, ნიკოლოზი სამშობლოს გაარიდეს და განათლების მისაღებად ევროპაში გააგზავნება. სწავლობდა პარიზში, ბერლინსა და უნგრებში. დამთავრა უნეველის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტი, შემდეგ ვატიკანის აკადემია. 1933 წელს ამერიკაში გადასახლდა. 1934 წელს დაქორნინდა კერძოლინ მარმონზე, საავტომობილო კომპანია „მარმონის“ დამარსებლისა და პრეზიდენტ რუზულტის სამხედრო მრჩევლის, პოვარდ მარმონის ქალმშვილზე. 1954 წლიდან ნიკოლოზი საცხოვრებლად შევიცარიაში გადავიდა. ის იყო არა უსაკარის ანუკარის, მას უსაკარის არა

ბრაზილიაში, მექსიკაში, ჩილეში, პერუსა და
ესპანეთში.

ნიკოლოზ ჩხოტეუა ქართველ ემიგრანტთა
შორის დიდი ავტორიტეტით სარგებლობ-
და. ის მეგობრობდა გრიგოლ რობაქიძესთან,
ვიქტორ ნიზაძესთან, კოკი დადანთან, მერი
შარვაშიძესა და ირაკლი ბაგრატიონთან. ასე-
ვე მეგობრობდა ესპანეთის მეფის სუან კარ-
ლოსის ოჯახთან და იმ დროის სხვა ცნობილ
ადამიანებთან.

შესანიშნავად იცოდა ქართული ოიტერა-ტურა, საქართველოს ისტორია, ხელოვნება და პოზულარიზაციას უწევდა საქართველოს მის საზღვრებს გარეთ. ყველანა, სადაც კი უცხოვრია და მაღლის ჯვრის ორდენის სახე-ლით წარმდგარა, საქართველოს ინტერესებს იცავდა და მთელ ქვეყანას აუზიყებდა თავისი პატარა და დაჩაბრული ერის ბედუკულმარ-თობას. ბავშვობიდან იცნებობდა, ტანზე აბ-ჯარი აესხა და ხმლით ხელში საქართველოს თავისუფლებისთვის ეძრობლა. ხშირად იცოდა ხოლმე თქმა: „თუ სამშობლო გიყვარს, მნიშვნელობა არა აქვს, როდის ხარ იქიდან წამოსული, ან რამდენი ხნით – მასზე ფიქრი სულ თან დაგყვება“.

ნიკოლოზ ჩხოტუას ექვსია შვილი (ზურაბი, თამარი, ნინო, შალვა, მარინე, დიმიტრი) ჰყავდა. მამამ სიკვდილის წინ შვილებს ერთადერთი სურველის შესრულება სთხოვა – „ჩემი გული საქართველოს მიაბარეთო...“ მამის ანდრეძის შესრულება შვილებმა მხოლოდ მისი გარდაცვალებიდან ოთხი წლის შემდეგ, 1988 წელს შეძლეს. ნიკოლოზ ჩხოტუას დაფურფლილი გული დედისა და დის გვერდით, ვერის სასაფლაოზე დაკრძალეს, წმინდა პანტელეემიონის სახელობის ეკლესიასთან, პანაშვიდი კი სოონისა საკოლონო ჭადარაში აღავრებოდა.

ნიკოლოზ ჩხოტუას ეკუთვნის რომანი „მარადიული“, რომელიც დედის ხსოვნას მიუძღვნა და რომელშიც წერს: „ძალიან ახალ-გაზრდა ვიყავი, შევიცარიაში წასვლა რომ და-ვაპირე. წასვლის წინ ბაბუაჩემმა მითხრა: ეს შენი სამშობლია. როცა მზად იქნები იმისათ-ვის, რომ დაბრუნდე, ის ყოველთვის დაგელო-დება. სულ ერთია, გინდა ექვსი თვე გავიდეს და გინდა ექვსასი წელიანდი; არ იჩქარო, კარ-გად შეხედე ქვეყნიერებას, მინდა დარწმუნდე, რომ შენს ქვეყანაზე უმშვერეოები ადგილი მთელ დედამინის ზურგზე არ არისო. ბაბუ-აჩემი მართალი იყო“. ნიკოლოზ ჩხოტუა სამ-შობლოში ვერ დაბრუნდა, მაგრამ გული მას მიიქმდონა.

„მე გავაკეთე ყველაფერი, რაც კი შესაძლებელი იყო და მთავრობისათვის სათანადო კავშირები მოვიძიე. მე ვაკეთებდი იმას, რასაც ჩემი სინდისი მკარნახობდა და ყველაფერი გავაკეთე, რაც კი იყო საჭირო. თუ მომავალში მომეცემა ამის საშუალება, მე ყოველთვის მივიწევ თავს ვალდებულად, დავიცვა საქართველოს ეროვნული ინტერესები“. — ეს

სიტყვები იყო ამერიკაში მოღვაწე ქართველი ემიგრანტის ზურაბ ჩხოტუას ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მთავარი არსი.

ზურაბ სიმონის ძე ჩხოტუა (სოხუმი – ნიუ იორკი 1897-1975) ცნობილი გენერლის ზურაბ მანუჩარის ძე ჩხოტუას შვილიშვილი იყო 1921 წლიდან ემიგრაციაში ჯერ რუმინეთში

შემდეგ კი ამერიკაში ცხოვრობდა. გასულ
საუკუნის 50-იან წლებში ამერიკის შეერთე
ბულ შტატებში ასრულებდა საფრანგეთშე
მყოფი დამოუკადებელი საქართველოს დევნი
ლი მთავრობის არაოფიციალური წარმომად
გენლის მისიას. მან უდიდესი წვლილი შეიტა
ნა რადიოსადგურ „თავისუფლების“ ქართულ
რედაქციის დაარსებაში. ხელი შეუწყო იმას
რომ საქართველოს საკუთარი ადგილი ჰქონო
ოს ამირა ალექს მთავრობის აღმომ შემწინო

କେ କୋଣାର୍କରେ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଏହାରେ ଆମେ ଯୁଦ୍ଧକାଳୀନ

“თავისუფალი ევროპის კომიტეტში”. ცივი
ომის პირველივე წლებიდან ქართველ პოლი-
ტიკურ ემიგრანტთა ამერიკის სახელისუფლე-
ბო წრეებთან დაახლოება-თანამშრომლობას
ცდილობდა. პირადად იცნობდა აშშ-ის სახელ-
მწიფო მდივანს დინ აჩისონსა და ამერიკული
პოლიტიკური ელიტის წარმომადგენლებს.
ამავე დროს იყო ნიჭიერი მხატვარი, რომელ-
მაც ამერიკულ აუდიტორიას საქართველო და
კავკასია თავისი შემოქმედებით გააცნო. გა-
მოფენები ჰქონდა ნიუ-იორკში, სან-ფრანცის-
კოსა და პარიზში. ზურაბ ჩხოტუა ფინანსურ
დაახმარებას უწევდა საზღვარგარეთ მოღვაწე
ქართველებს და ხელს უწყობდა ქართული
უწყენალ-გაზითების გამოცვამას.

ზურაბ ჩხოტეუას კარგად ჰქონდა გაცნობილი ერებული ემიგრაციის მისია და იმდროინდელი საქართველოს რეალობა, ის წერდა: „საქართველოს ემიგრაცია წარმოადგენს საკუთარი ერთადერთ ნამსხვრევს, რომელსაც მოქმედების თავისუფლება აქვს დატოვებული. ეს დიდ პასუხისმგებლობას გვაისრებს – მივმართოთ ყველა ჩეგნი ძალისხმევა და ფიქრები კეთილი საქმიანობისაკენ, რომლის მიზანია ქვეყნის ინტერესების დაცვა და მისი განთავისუფლება საჭიროა მონობისაგან. მოცემულ გზაზე დგას წინაღობები, რომლის დაძლევა მხოლოდ ზეპუნებრივი ძალებით არის შესაძლებელი.“

P.S. ნიკოლოზ და ზურაბ ჩხოტუებზე მოძიებულ ახალ მასალებს მკითხველი გაეცნობა ნატო მარშანისა კრებულის – „აფხაზი არის-ტოკრატები ემიგრაციაში“ მეორე შევსებულ გამოცემაში, რომელიც შემოდგომაზე გამოვა. გამოცემა საქართველოს პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის დაარსების 100 წლის იმპიონის მიღებაზეა.

ანა ჭეშმებული – პარიზის აზიური ხელოვნების მუზეუმის მკვლევარია. იგი 2007 წლიდან იკვლევს საფრანგეთის მუზეუმებში დაცული ქართული კულტურული მემკვიდრეობის ნიმუშებს, რომელთა დიდი ნაწილი საქართველოდან მე-19 საუკუნეში და მე-20 საუკუნის დასაწყისშია გატანილ.

ამასთან დაკავშირებით ანა ჭეშმგალი აღნიშნავს: „მე-19 საუკუნეში საფრანგეთის განათლების სამინისტრო განსაკუთრებით იყო დაინტერესებული კავკასიაში არქეოლოგიური და ეთნოგრაფიული კვლევა-ძი-

საქართველოდან გატანილი არქეო-
ლოგიური და ეთნოგრაფიული მასალები
გამოფენილი იყო როგორც პარიზის, ისე
სხვა ქალაქების მუზეუმებში. მე-20 სუკუ-
ნის დასაწყისში, განსაკუთრებით პირველი
მსოფლიო ომის შემდეგ კავშირი განყდა
საფრანგეთისა და საქართველოს მევლე-
ვარებს შორის და ამ მასალებმა გადაი-
ნაცვლეს საცავებში, სადაც ისინი ღლემდე
ინახება. შესაბამისად, ეს მასალები არც
გამოფენილა და არც შესწავლილი. ამიტო-
მაც ახლა ვცდილობთ, შევისწავლოთ ისი-
ნი და ხელმისაწვდომი გავხადოთ ფართო
საზოგადოებისა თუ სამეცნიერო წრები-
საობის“

ანა ჭეიშვილმა საფრანგეთის არქივებში მუშაობისას მოიძია და შეისანავლა ასე-ვე XIX საუკუნის ფრანგი მკალევარისა და არქეოლოგის ბარონ ჟოზეფ ბერტელ

დე ბაის (1853-1931 წნ.) არქივი. მისივე
ინფორმაციით, ბარონი დე ბაი 1897-1904
წლებში ყოველწლიურად არქეოლოგიურ
და ეთნოგრაფიულ ექსპედიციებს აწყობდა
და ორი-სამი თვეთ ჩამოდიოდა კავკასიაში.
ყოველი მივლინების შემდეგ საფრანგეთ-
ში დაბრუნებული დე ბაი კონფერენციებს
და გამოფენებს ატარებდა, სადაც საზო-
გა-დოკას მოგზაურობის დროს მის მიერ
გადაღებულ ფოტოებს წარუდგენდა და
მივლინების შედეგებს აცნობდა. ამასთანა-
ვე კოლექციებს უსასყიდლოდ გადასცემ-
და საფრანგეთის სახელმწიფო მუზეუმებს.
დე ბაი ყოველ წელს გამოსცემდა წიგნებს,
რომელებშიც დაწვრილებით აღწერდა თა-
ვის ყოველ სამეცნიერო მივლინებას; ეს
წიგნები უხვად იყო ილუსტრირებული ფო-
ტოგრაფით.

1898-1904 წლებში ბარონ დე ბაიმ საქართველოს თითქმის ყველა მხარე მოიარა: კახეთი, ქართლი, იმერეთი, გურია, აჭარა, სამეგრელო, აფხაზეთი. აფხაზეთში ბარონ დე ბაიმ 1903 წელს ეთნოლოგ თედო სახოკიასთან ერთად იმოგზაურა. ასე შეიქმნა სოხუმიდან გაგრამდე მოგზაურობის საინტერესო ჩანაწერები და ფოტოები. გთავაზობთ ამ ჩანაწერების ანა ჭეიშვილი-სეულ თარგმანსა და მის მიერ მოძიებულ ფოტოებს.

„აფხაზეთში. ერთი მივლინების მოგონებანი”

**ფრანგულიდან თარგმნა და შესავალი დაურთო
ანა ჭეიძეილმა**

1904 წელს პარიზში დაიბეჭდდა ფრანგი არქეოლოგისა და ეთნოგრაფის პარონი დე ბაის წიგნი „აფხაზებიში“. ერთი მივლინების მოგონებანი“, სადაც ავტორი აღნიშვნას მის მოგზაურობას აფხაზებიში 1903 წლის შემოდგომაზე. მას მეგზურობას უწევდა ცნობილი ქართველი ეთნოგრაფი და საზოგადო მოღვაწე თედო სახეოგა. პარონი დე ბაი საქართველოში იმყოფებოდა საფრანგეთის სახალხო განათლებისა და ხელოვნების სამინისტროს მივლინებით და ეს წიგნი მისი მოგზაურობის ანგარიშს წარმოადგენს. იგი უხვად არის ილუსტრირებული ავტორის მიერ გადაღებული ფოტოებით.

გთავაზობთ რამდენიმე ფრაგმენტის თარგმანს აღნიშნული წიგნიდან და ვიმედოვნებთ, რომ ამით ქართველი ისტორიკოსებისა და ეთნოგრაფების ყურადღებას მივაცყრობთ ფრანგი მეცნიერის მოგზაურობის ამსახველ წიგნებს, რომლებიც საინტერესო და მნიშვნელოვან ინფორმაციას შეიცავენ XIX-XX საუკუნეების მიჯნის საქართველოს შესახებ და სრულიდ უსაფუძვლოდ იყვნენ მივიწყებულნი.

რამდენიმე წლის წინ კავკასია ხალხთა
მოზაიკას შევადარე. აյ არის ერთი უც-
ნობი და აღმატა გასაქრობად განწირული
ხალხი, რომლის საცხოვრებელშიც მე გა-
გიძლვებით, ვეცდები შეგიქმნათ წარმოდ-
გენა მისი ადგილმდებარეობის შესახებ
და გაგაცნოთ მისი ისტორია და ეთნოგ-
რაფია. ჩეგნ ვიმორგზაურებთ სოხუმიდან
გაგრისაკენ, ანუ იმ მხარეს გავილით, სა-
დაც ოდესალაც აფხაზები დომინირებდნენ
და სადაც ისინი დღესაც გვხვდებიან სხვა-
დასხვა ხალხებთან ერთად.

აფხაზები, აბაზები, ოქტომბერი ან აზე-
გები, როგორც ჩანს, უნდა იყვნენ პლინი-
უსის მიერ ნახსენები აფხაზების ან სტრა-
ბონის ჯევების შთამომავლები. თუმცა ის-
ტორია მათ ნამდევილ სახელით მხოლოდ
VI საუკუნეში მოიხსენიებს, მაშინ, როდე-
საც მათ ურისტიანობა უქადაგეს. ამჟამად
აფხაზები მცირერიცხოვანნი არიან ვიდრე
ძევლად. 1864 წლის მონაცემებით, ანუ
რუსეთ-თურქეთის ომამდე, მათი რაო-
დენობა დაახლოებით 150 000 იყო. 1877
წლის მონაცემებით მათი რიცხვი მისა
და ემიგრაციის გამო სამჯერ შემცირდა.
დღეს ისინი სულ 30 000 თუ იქნებიან. აფ-
ხაზების ბედისწერაა ხედავნენ საკუთა-
რი ხალხის შემცირებასა და სიღარიბეს.
ისინი ძალიან გვანან თავის ჩრდილოელ
მთიანეთში – ტრაქიას.

მეზობლებს – ჩერქეზებს.
მიუხედავად იმისა, რომ თურქების ზეგავლენამ ისინა მუსულმანებად აქცია, ბერნებისა და შემდგომ კი ქართველებისა სას კი ქრისტიანებად, აფხაზები არანკლებად დარჩნენ ნარმართობაზე მიჯაჭვულები. მათი სარწმუნოების თანმიმდევრობითი გამოცვლა უფრო მოჩვენებითი იყო, ვიდრე ჭეშმარიტი. ეს გავლენა, რომელიც ხან ჯვრის, ხან კი ნახევარმდთვარის მფარველობის ქვეშ ხორციელდებოდა, მათ მხოლოდ ქრისტიანობისა თუ მაპმადიანობის გარეგნულ იერასხეს აძლევდა. მათი პირადი რელიგიური გრძელების ნარმართული დარჩა, რასაც მოწმობს აქამდე შენარჩუნებული უამრავი ნარმართული ჩვეგა, რომელთა ნაშლაც გვაფურმა შეძლო. ტირქიზმისა და აღმიახლევი აღმარ-

ჩერქეზებისა და აფხაზების დიდი ნაწილი გამერალია.

ტფილისიდან რეინიგზით ჩავედი ბა-
თუმში, სადაც სოხუმისაკენ მიმავალ გემ-
ში გადავჯეტი. გემები საკმაოდ მცირე
ზომისაა და მგზავრების ბარგს ცუდად
ეპყრობიან – ჩემმა სკირმა აქ ორი სა-
კეტი დაკარგა. და აი, ოთხხეტსაათიანი
მგზავრობის შემდეგ ჩვენ უკვე სოხუმში
ვართ. აფხაზეთის ქალაქების თავისებუ-
რება იმაში მდგომარეობს, რომ აქ აფხა-
ზებს ვერ შევდებით. ისინი ცენტრებიდან
მოშორებით ცხოვრობენ. ასეთია მათი
სურვილი; ამასთან ვე აფხაზებს, რომლე-
ბიც ემიგრაციაში არ წავიდნენ, აკერძა-
ლათ სოხუმსა და მის გარშემო რამდენიმე
კილომეტრის რადიუსში ცხოვრება, რად-
გან უკანასკნელ ომში მათ თურქების მხა-
რე დაიჭირეს რუსების წინააღმდეგ. ამავე
მიზეზის გამო მათ იარაღის ტარებაც აეკ-
რძალათ.

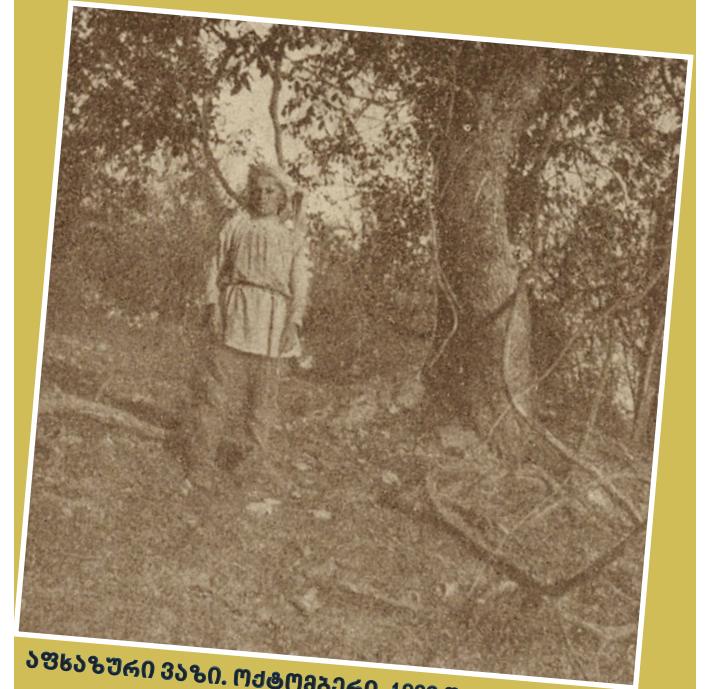
დრანდიდან სოხუმისაკენ ვბრუნდებო-
დით. კვირა იყო. გზაზე სოხუმიდან მო-
მავალი ხალხით დატვირთული უამრავი
სატრანსპორტო საშუალება შეგვევდა. აქ
იყვნენ ბერძნები, თურქები, მეგრულები,
ებრაელები, მთიელები, რუსები, ბოშები,
ესტონელები, ბულგარელები და ვინ მოთ-
ვლის კიდევ ვინ? მათ მრავალფეროვან
ტანსაცმელს შორის განსაკუთრებით გან-
მაციფრა რამდენიმე ქალმა, რომლებსაც
შევი ან თეთრი უხეში ტილოს ფოჩებიანი
სამოსი ეცვათ. ეს მეგრული ქალების ძაქე-
ბია. შავს, ზოგადად, გლოვისას იცვამენ,
თეთრს კი – ყვავილით გარდაცვლილთათ-
ვის. ყვავილს მეგრულები ავადმყოფობად
არ თვლიან. მათი რნმენით, მისი გამომ-
წვევი მიზეზი არის ოჯახში ზებუნებრი-
ვი სულების (მე ისინი ბოროტ სულებად
მიმართინა) სტუმრობა. მათ მიერ ამორჩე-
ული ადამიანების ჩეულებრივ ავადმყო-
ფებად ჩათვლა სულების შეურაცხოფა
იქნებოდა. ამიტომ გახდა თეთრი ფერი
ყვავილით გარდაცვლილთა გლოვის ნიშა-
ნი. ასეთი ძაქებით შემოსილ ადამიანებს
ფრანგები ალბათ მოვერიდებოდით.

მეგრულებს ყვავილთან დაკავშირებული ბევრი სხვა საინტერესო ცრურნების აქცია.

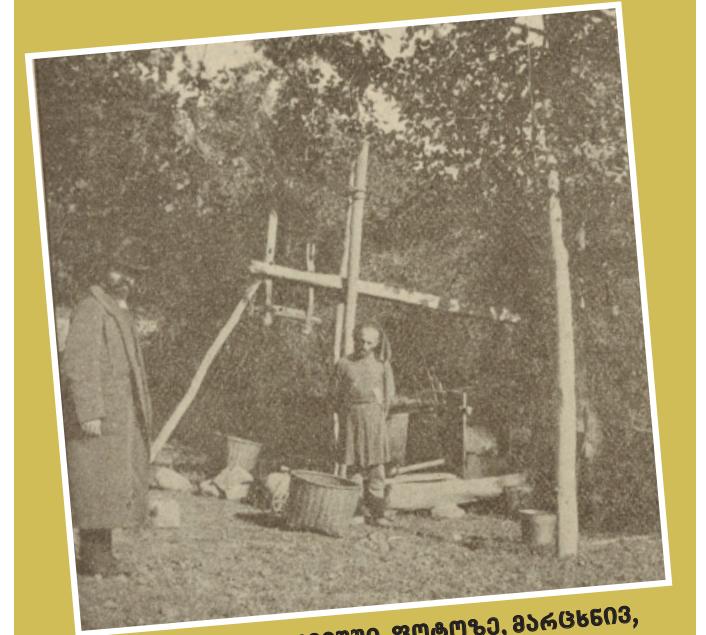
მოგზაურობისას ჩვენ შეკჩერდით მეგრული მექიოთნების სახლებისა და ლუმელების წინ. კერამიკის ხელოვნება აქ ისუთივე დარჩა, როგორიც დიდი ხნის წინ იყო. იგივე მეთოდით იგივე ჭურჭელი მზადდება: უზარმაზარი ამფორებიდან გრაციოზულ ოინოხობამდე.

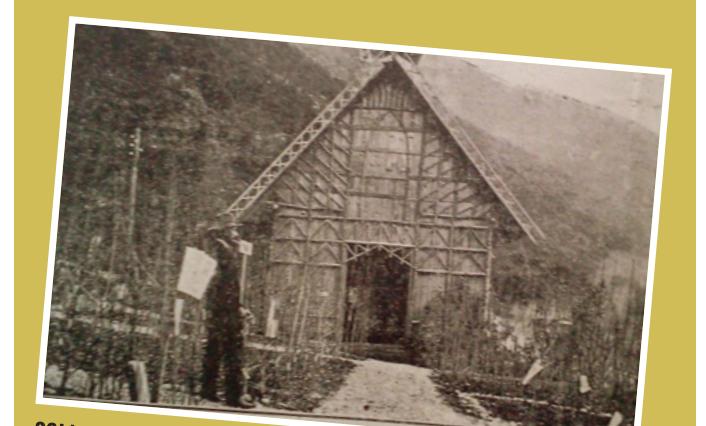
გიორგი ჯგირინაიძე(?), მეჩეთის მთავარი. ცოდნა
რაზაშიავთა (ამჟამად სოფელი ფშაველი) სოფელსა
და დრონდას უკრის. მდომარეობა 1903 წ.

ବ୍ୟାକ୍ ଶରୀର ପାତ୍ର. ମେଲ୍‌ମାର୍କେଟ୍, ୧୯୯୦

დევილ სოფიალ გარემოში. ტორონტო, კანადა.
ჩანს ეთეოგრაფი თაღო სახელი, 1903 წ.

ମେହିରାବାଦରେ ପାଇଁ କାଳିଲାଗନ୍ତିରୁ 1903 ମେଲୁ ହାଥରାଶି ନିତିକା-
ପାଇଁ ଏକାକିବାଦୀରୁ ସାମରାଜ୍ୟରେ ପାଇଁ କାଳିଲାଗନ୍ତିରୁ

მარადონას მარშა

ბექა ქუჩეული

„ყოველი მომეცა მე მამისა ჩემისა მიერ; და არავინ იცის ძე გარნა მამამან და არცა მამაი ვინ იცის გარნა ძემან...“

გათ 11:27

მარადონა ლეგენდა იყო. სანაპიროს ლეგენდა. თვითონაც არ იცოდა ვისი სისხლი სჩეკეფი მის ძარღვებში და არც ანტერესებდა. ნამდვილი კურილი გახლდათ, მისი სახლი ქუჩა იყო, მისი ემბაზი და განსაწმენდელი სანაპირო, თვითონ კი აქაურობის ღვიძლი შვილი, პრინცი, მეფე და ბატონ-პატრონი.

მოკლე ეისერი უკან გადაეგდო, ხუჭუჭა მრგვალი თავი და ნაგერალ ყინასავით აქა-აქ ამოსულნევრის სახე მშობლიურ მცხუნვა-რე მზისეკნ მიერვირა. იმ უკან გადაგდებულ კისრიზე რორისამი სხვადასხვა ზომის ტაფა და ნიკარები ეკიდა და ზედ კოტებს ურაუ-ნებდა, მოხეტიალე ბასრელი დერვიშივით, თუ გადარეული რო-მუსიკოსი ჯერი ლი ლუისო-ვით, რომელიც ისე ურაბუნებდა რიოალს, როგორც მისი შეკვანიანი მოგარე, მოკრივე ჯო ლუისი მეტოქებს, ნარმოუდგენელი რიტები გამოჰყავდა და თან უძრავდა: „Я მარადონა ია მარადონა, მარადონა ლიონის მარიამ უსაკუთრები ურთ-ურთ მთავარ ლირმესანიშნაობას – მარადონა!

„Привет Марадона“ – ეპრანჭებოდნენ მოსკოვიდან, პიტერიდან, ნოვოსაბირსკა-დან და ჩელიაბინსკიდან ჩამოსული ქერა, ცხვირპატა გოგოები, რომლებიც უკვე წლები ჩამოდიოდნენ თავის სოხუმელ ბიჭებთან, ჩრდილოეთის გაყინული და გასა-ვენებლად. ინტერესით და გაკვირვებით ათვალიერებდნენ ის ნაშები, რომლებსაც მხოლოდ ახლა ხვდათ პატივი მარადონას გაცნობას.

მარადონა განსაკუთრებით მელექ სოხუმელთან, ბიგვაგასთან მეგობრობდა. მაშინ სულ ახალგაზრდა ბიგვაგა სოხუმის თაბა-ბაქის ფაბრიკში მუშაობდა და ხომ ნარმო-გიდენიათ, სოხუმის თამბაქოს ქარხანაში რამხელა მაცუთი ტრიალებდა.

ჩაიდებდა ყოველ დოლა ეს ბიგვაგა წითელ ათმანეთინებად დაშლილ ას მანეთს, ჩაჯდებოდა თავის შავ „ვოლგაში“ ძმაკაცებ-თან ერთად და მთელ სოხუმში და აფხაზეთში დაშეულდა. ყველაზე ლამაზ და მასევნებელ გო-გოებზე წარინობდა. მთელი დღე პლაზზე ის-ხდნენ და კოცნაობაზე კარტს თამშობდნენ. სალამოს კა მიდიოდა გაგრის ფაცხები, რინის ტბა და ბორდელიერო.

ამ დროს ჩამოვლიდა მარადონა თავისი მუსკალური აკომანიმენტთ, პირდაპირ უკითხავად უყოფდა იქვე მიკეცილი ლურჯი ჯინისის შარვლის ჯიბები ხელს, რომელიც მა-შინ მუშის სამი თვის ხელფასი ლირდა და გრა-კვეული სტატუსის მიმანიშნებელი იყო, პატი-ოსნად იღებდა 10 ან 20 მანეთს, დანარჩენ ფულს კი ფრთხოლად კეცავდა, უკანვე დებდა ჯიბები და ჯინსაც ისევ თავის ადგილს მო-აფენდა ხოლმე. მიდიოდა მერე თავის გზაზე და კიდევ უფრო ხალისანად შეყავდა ტაფებ-ზე თავისი „Я მარადონა“...

ნილში მიზის მაგ ოხერიო, – სიცილით ბუზუნებდა ბიგვაგა, თუმცა უფრო სატარ-ბახოდ და თავის და მარადონას განსაკუთრებული ძმაკაცობის ხაზგასასმელად ამბობდა მაგასაც.

„Я მარადონა, ია მარადონა, მარადონა ლიონის მარიამ უსაკუთრები ურთ-ურთ მთავარ ლირმესანიშნაობას – მარადონა, მარადონა სანაპიროს მთავარ მფლობელის ნებართვის გარეშე მოხდა, ის იყო, რომ სოხუმში და აფხაზები, ზღვის სანაპიროზეც და გაგრისა და ტყვიარჩელის მთებშიც, 1992 წლის 14 აგვისტოს ომი დაიწყო.

ტანკებისა და ზორბაზნების გრუნვნში, ავტომატებისა და ტყვიამურკევების ნაგრძელებულ ჯერთან ერთად მარადონა გაქრა. თითქოს პროტესტის ნიშნად აორთქლდა. სოხუმელი დერვიშის ჩმინდა უდარდელობა, პლაზზე მცხუნვარე მზის ქვეშ გაშხართული გოგოები, „ამრადან“ გამოსული ყავის, კონია-კის, სოხუმის პორტში ჩამომდგარ მეზღვუ-რებისგან ნაყიდა მარტინ მარტინ მარტინ მარტინ და არმატი დენის კვამლამა, აცეტონის გემოდაკრულმა არაყმა, „ასტრის“, „პრიმის“ და „ოთხმოცის“ ჭვარტლმა, თავზებულადებული გვარდიელების ყიუინამ, უხვად და კი-

ცეულმა სისხლისა და სიკვდილის მძაფრმა სუნმა შეცვალა. ამ იმში მარადონას არავერ-რი ესაქმებოდა. ამ იმში ქართველები რუსებს და აფხაზებს ებრძოდნენ სოხუმისთვის, მისი სოხუმისთვის. მარადონა კი ქართველი იყო, რუსი, ჩერქეზი, ბერძენი, ესტონელი, მარადონა სოხუმელი იყო და მარადო-ნამ აფხაზი იყო, რუსი, ჩერქეზი, ბერძენი, ესტონელი, მარადონა სოხუმელი და კავარგებს ერთმა-ნეთი.

სამაგიეროდ, მისმა ფაბრიკანტმა და მდი-დარმა ძმაკაცმა ბიგვავამ იცოდა ზუსტად, რომ მტრისაგან თავის ქალაქის და ფაბრიკის დაცვა მხოლოდ იარაღით შეიძლებოდა, ამო-ტომ ფულის კეთებას თავი დაანება და გუ-მისაზე დადგა, რომ რუსები და მათი მიმო-ლები სოხუმში არ შემოეშვა. თან დროდადრო

მარადონა ლიონის მარიამ ბირამ პირადად მის მნახველი არავინ გამომდა. მხოლოდ ხმები, ბუნდოვანი, სორლის ექიში არეული ხმები...

მარადონამ და სოხუმში დაკარგეს ერთმა-ნეთი.

სამაგიეროდ, მისმა ფაბრიკანტმა და მდი-დარმა ძმაკაცმა ბიგვავამ იცოდა ზუსტად, რომ მტრისაგან თავის ქალაქის და ფაბრიკის დაცვა მხოლოდ იარაღით შეიძლებოდა, ამო-ტომ ფულის კეთებას თავი დაანება და გუ-მისაზე დადგა, რომ რუსები და მათი მიმო-ლები სოხუმში არ შემოეშვა. თან დროდადრო

აქ, საკუთარ დედაქალაქშიც ვეღარ გაჩერდებოდა, არც აქ აღარ შეეძლო ყოფნა და უკანასკნელი ფულით, მთელი ოჯახით უკან, სოჭში, აფხაზეთთან დაბრუნდა, ზღვის სუნს და ხმას მაინც გავაყოლებები სოხუმისკენ...

ზღვა აჭვევდა ლუკა-პურსაც. დილიდან საღამომდე წვიმაში და მზეში ანესით თევზაობდა და სოჭის ბაზარში ბითუმად აბარებდა, ძველ ძმაკაცებს, რომლებიც სამადლოდ უმართადნენ ხელს. თუ გაუმართლებული დღეში პურის, მაკრონის და უფლისტრო სიგარეტის ფულს შეულობდა, ვერა და სორისის ერთ-ერთი პირველი ტუზი, ზღვის ტალღების თელაშენისა და პალმებისა და მაგნოლიების სურნელის ანბარა რჩებოდა.

აი, ერთ ბეგვინირ დღესაც წყალში წელამ-დე შესული ბიგვავა თევზაობდა, თან წერილად სცრიდა, მაგრამ წვიმა უფრო სიამოვნება, თევზიც საშუალოდ მოჰყვებოდა. არც მაგრად, მაგრამ არც ისე არ იყო გამწყდარი, ხანდახან რომ დაითარსება კაცი. და უცებ, წელა მდორედ წამოსულ ზღვის ტალღებს, ზედ რომ ეხლებოდა და ოდნავ ატორმანებდა, თევზის ისაბარად საცრავა, საოცრად ნაცინბი რაკა-რუკისა და შმობლიური მოხაზის მარადონას გადასამართავდა...

„Я მარადონა, ია მარადონა ლიონის მარიამ უსაკუთრები ურთ-ურთ მთავარ ლირმესაც მარადონას გადასამართავდა...

ბიგვავას შეეძლონდა, ხომ არ გავრეუე, მოიხედა და მართლა მარადონა მოდიოდა ეგ ოხერი. მოდიოდა და ისევე არხენად მომ-ლერეროდ სოჭის სანაპიროზე, როგორც მა-შინ, მშობლიური სოხუმის პლაზზე. როგორც ყოველთვის, უცნაურად გადაეგდო კისერი. მზით დამწარი, დასიებული ქუთუთოები-დან გახსედა, წვიმის წვეთებით დანინენკლულ ზღვაში წელამდე მდგომ კაცს და იცნო. ბიგ-ვავა მიხვდა, რომ იცნო მარადონამ. იცნო და ჩვეულებისამებრ მისი დაკეცილი გაუზენბული შარვლისენ წავიდა, როგოლსაც შავი ცელო-ფანის პარკი ჟერნდა გადასამართავდა.

– ა, არ ქნა ბიჭი, არ ქნა, შე შევენებულობი...

ბიგვავა ტყუილად არ შეშფოთებულა, წითელი თუმნიანების მაგივრად ჯიბებში ერთი დასარსალილი, გაბორებული, რუსული ათას-რუბლიანი კუპიურა ეგდო, რომლითაც ერთანავარ ბუზანა პურს თუ იყიდდო.

– არ ქნა, წიე, არ მაქვს მეტი ფარა, ბიჭი, რასაა რომ შევები...

ბიგვავა გაჭირვებით მიარლევდა ზღვის ტალღებს უკან ნაცინისენ, მაგრამ მარადონამ უკვე ჩაყო ჯიბებში ხელი, მერე შარვალი, როგორც ადრე იცოდა, ისე დაკეცა, და-ლო თავის ადგილას, მავი ცელოფანის პარკიც მზრუნველდ გადაფარა, ტაფას კოვზები შე-მოჰკრა და გზა გაგრძელდა. გადაეგდო ისევ უკან თავისი...

– მოიცა, მარადონა ბიჭი, არ გარიმევ მაგ ფულს, მოუკვდა პატრიონი, მომიცადე, დაგი-ნახო მაინც, დაგელაპარაკო, ხომ ცოცხალი ხარ ნამდვლად, მოჩენება ხომ არ ხარ, სიორკორი, ხო, ხომ არ მელანდება მე უბ-დურს...

მარადონას უკანაც არ მოუხედავს. მიდიოდა, მიებერებიდა, თითქოს ამ მზისქეშეთში არავერი შეცვლილიყოს და წვიმის წვეთებიც იცნო ისე ასევებდა, როგორც ყოველთვის, როგორც ადრე.

გამოვიდა ნაცინზე ბიგვავა. მიაგდო იქვე ანესის, ჩაიცვა თავისი, ვითორ მშრალად შე

საზაფხულო პანაკილ მონიერი ექიმები - ნოქალაქევი

მაის შონის

„საზაფხულო-საველე ბანაკი აფხაზეთიდან დევნილი მოზარდებისათვის“, - ასე ჰქონია ქვეპროგრამას, რომელიც აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლებისა და კულტურის სამინისტრომ ნებულს უკვე მეოთხედ განახორციელა. ქვეპროგრამას წარმატებით უძღვება ამავე სამინისტროს კულტურულ ფასეულობათა დაცვის სამსახური.

ყოველ წელს ბანაკისთვის ადგილები სხვადასხვა პრიორიტეტის მიხედვით ირჩევა. მოსწავლეები თვალსაჩინოებების თანხლებითა და პროფესიონალებთან უშუალო ურთიერთობით იღებენ დეტალურ და ამომწურავ ინფორმაციას მათვის საინტერესო თემებზე. პირველი საველე ბანაკი ორი წლის ნინათ ატენის ხეობაში მოეწყო. აქ მოზარდები კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის შესახებ ინფორმაციას გაეცნენ. შემდეგ წელს პროექტში მონაწილე მოსწავლეები ბორჯომის ხეობაში დაბანაკდნენ და ეკოლოგიასთან დაკავშირებულ საკითხებს ჩანვდნენ. შარშან ბანაკი მოეწყო ლაგოდების ნაკრძალში, სადაც კულტურული მემკვიდრეობის დაცვისა და ეკოლოგიის საკითხები გაერთიანდა და მოსწავლეებს ინფორმაცია ორივე მიმართულებით მიეწოდათ.

ნებულს ბანაკი ხუთი დღით სენაკის მუნიციპალიტეტში მდებარე ნოქალაქევის მუზეუმ-ნაკრძალში მოეწყო. პროექტში 41 მოსწავლე მონაწილეობდა, რომელთა შორის იყენება აფხაზეთის საჯარო და ოკუპირებული გალის რაიონის, ცხინვალის რეგიონისა და თბილისის საჯარო სკოლების მოსწავლეები. დედაქალაქის სკოლებიდან შეირჩენენ ის მოზარდები, რომლებმაც სკოლებში აფხაზეთის ისტორიაზე სალექციო კურსის მოსმენის შემდეგ მოამზადეს თემები და აფხაზეთის განათლებისა და კულტურის სამინისტროს მიერ თრგანიზებულ კონფერენციზე ნარადინეს.

პროექტი „საზაფხულო-საველე ბანაკი აფხაზეთიდან დევნილი მოზარდებისათვის“ კოდის სათემო განათლების ცენტრისა და ასოციაცია „სამხარეო განვითარება მომავალი საქართველოსთვის“ მხარდაჭერით განხორციელდა. ცხინვალის რეგიონიდან ბანაკში მონაწილე მოსწავლეები კოდის სათემო განათლების ცენტრიმა შერჩია. პროექტში მოვალეობის სახით ჩართული იყო თითო (მათ შორის ამერიკელი, ინგლისურენოვანი) ტრენერი. მათ მოსწავლეებს სამოქალაქო განათლების შესახებ ინტენსიური სალექციო კურსი ჩატარება.

ნებულადელი ბანაკის მასპინძლად ნოქალაქევის ნაკრძალ-მუზეუმის ტერიტორია შემთხვევით არ შერჩეულა. ნოქალაქევი კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის, არქეოლოგიის, ძეგლების კონსერვაცია-რესტავრაციის შესახებ ინფორმაციის მიღების თვალსაზრისით ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო და გამორჩეული ადგილია საქართველოში. აქ 1973 წელს დაწყებული არქეოლოგიური გათხრები დღემდე მიმდინარეობს, რაც თავისთავად მეტყველებს იმაზე, რომ უძველესი ციხე-ქალაქის (ციხე-გოჯი, არქეოლოგიის) ტერიტორია უნიკალურია და უმდიდრესია არქეოლოგიური მასალით. აქ მოპოვებული არტეფაქტების მეშვეობითა და სახელოვანი ისტორიკოსების (პარმენ ზაქარია, ნოდარ ლიმირი, სიმონ ყაუხებიშვილი და სხვ.) ძალისმევით აღდენილი ისტორია ძეველ წელთაღრიცხვის VIII-VII საუკუნიდან იღებს სათავეს. 15 ცეკვარზე გადაჭიმულ, გალავნით შემოსაზღვრულ ციხე-ქალაქის ტერიტორიაზე ამჟამად ბრიტანელი მეცნიერები მუშაობენ. მოსწავლეებს სწორედ ისნი უამბობდნენ აქ მიმდინარე არქეოლოგიურ გათხრებზე. მოსწავლეები გათხრების პროცესსაც აკვირდებოდნენ. ბანაკის მონაწილეთა თავისთვის გამოყოფილმა გიდმა მოსწავლეებს მთელი მუზეუმ-ნაკრძალის ტერიტორია და-ათვალიერებინა. პარმენ ზაქარიას სახელობის ნოქალაქევის არქეოლოგიური მუზეუმ-ნაკრძალი 1979 წელს დაარსდა. ამ ტერიტორიაზე არაერთი ისტორიული ნაგებობა (სასახლეები, აბანოები, წყალსაცავი, ეკლესია) არსებობს. მუზეუმ-ნაკრძალის ფონდებში ათასობით ექსპონატი ინახება. უძველეს ნაგებობების დასათვალიერებლად მოსწავლეებისთვის ლაშქრობები მოეწყო. მათ ასევე მოინახულეს არქეოლოგიური გათხრების შედეგად მოპოვებული ექსპონატებიც. ამ ყველაზე მოზარდებზე დაუვინწყარი შთაბეჭდილება მოახდინა.

ცალკეული დაგალებების შესასრულებლად გუნდებად დაყოფილ ბანაკის წევრებს თავისით შემოქმედებით უნარების გამოვლენის შესაძლებლობაც ჰქონდათ. ამით მოსწავლეები

კიდევ უფრო დაუხსლოვდნენ ერთმანეთს. მით უმეტეს, რომ კონფლიქტის ზონებიდან დავნილი მოზარდების დანარჩენ თანატოლებთან ინტერაცია პროექტის ერთ-ერთი ძირითადი მიზანია.

საველე ბანაკის თავისებურებებზე გვესაუბრა პროექტის კოორდინატორი, აფხაზეთის არ/განათლებისა და კულტურის სამინისტროს კულტურულ ფასეულობათა დაცვის სამსახურის უფროსი ირაკლი გლენავა:

- ბანაკში მყოფი ახალგაზრდებისთვის ნოქალაქევი ძალიან საინტერესო და ემოციურად დატვირთული ადგილი აღმოჩნდა. ბანაკი მუზეუმ-ნაკრძალის გალავნის შიდა ტერიტორიაზე იყო განთავსებული. ფაქტომრივად, ბავშვები დააბიჯებდნენ მინაზე, სადაც ჩვენი წინაპრები ათასეული წლების წინათ უნიკალური ისტორიას და კულტურას ქმნიდნენ.

ბავშვები აღინდები აღალგაზრდებისთვის ნოქალაქევი ძალიან საინტერესო და ემოციურად დატვირთული ადგილი აღმოჩნდა. ბანაკი მუზეუმ-ნაკრძალის გალავნის შიდა ტერიტორიაზე იყო განთავსებული. ფაქტომრივად, ბავშვები დააბიჯებდნენ მინაზე, სადაც ჩვენი წინაპრები ათასეული წლების წინათ უნიკალური ისტორიას და კულტურას ქმნიდნენ.

ბავშვები აღინდები აღალგაზრდებისთვის ნოქალაქევი ძალიან საინტერესო და ემოციურად დატვირთული ადგილი აღმოჩნდა. ბანაკი მუზეუმ-ნაკრძალის გალავნის შიდა ტერიტორიაზე იყო განთავსებული. ფაქტომრივად, ბავშვები დააბიჯებდნენ მინაზე, სადაც ჩვენი წინაპრები ათასეული წლების წინათ უნიკალური ისტორიას და კულტურას ქმნიდნენ.

ნოქალაქევი ძალიან საინტერესო და ემოციურად დატვირთული ადგილი აღმოჩნდა. ბანაკი მუზეუმ-ნაკრძალის გალავნის შიდა ტერიტორიაზე იყო განთავსებული. ფაქტომრივად, ბავშვები დააბიჯებდნენ მინაზე, სადაც ჩვენი წინაპრები ათასეული წლების წინათ უნიკალური ისტორიას და კულტურას ქმნიდნენ.

ნოქალაქევი ძალიან საინტერესო და ემოციურად დატვირთული ადგილი აღმოჩნდა. ბანაკი მუზეუმ-ნაკრძალის გალავნის შიდა ტერიტორიაზე იყო განთავსებული. ფაქტომრივად, ბავშვები დააბიჯებდნენ მინაზე, სადაც ჩვენი წინაპრები ათასეული წლების წინათ უნიკალური ისტორიას და კულტურას ქმნიდნენ.

ბანაკში მონაწილე ყველა თავისებურების შემდეგ ბერები მონაწილე და ერთ-ერთი ძირითადი მიზანია. ბანაკში მყოფი მოზარდების დანარჩენ თანატოლებთან ინტერაცია პროექტის ერთ-ერთი ძირითადი მიზანია.

დაუცველები. ცხინვალის რეგიონის მოსწავლეების სია (სულ 10 მოსწავლე) კიდის სათემო განათლების ცენტრიმა მოგვაწოდა.

მოზარდებს შორის იყვნენ თბილისის საჯარო სკოლის მოსწავლეებიც. ბანაკში ისინი აფხაზეთის თემით დაინტერესების გამო აღმოჩნდნენ. აფხაზეთის ა/რ განათლებისა და კულტურის სამინისტრო საქართველოს განათლებისა და მცუნიერების სამინისტროსთან ერთად, თბილისის საჯარო სკოლებში მეორე წელია ახალგაზრდების საპილოოტე პროგრამას „გავიღომავოთ ცოდნა აფხაზეთის ისტორიის შესახებ“. ამ პროგრამის თანახმად თბილისის 26 საჯარო სკოლაში პროფესორ-მასალავებულები და ჩვენი სამსახურის თანამშრომლები ვატარებთ აფხაზეთის ისტორიის შესახებ სალექციო კურსი. ჩვენი პარტნიორები არიან სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესიული ბერები.

ნოქალაქევი, ამ სამცნიერო კურსის დასრულების შემდეგ, თავის მასში მონაწილე სკოლების ინციდუალიზით, მოსწავლეების მოამზადებენ სათემო განათლებისა და კულტურის სამინისტროს მიერ მოგვარებულ კონფერენციაზე წარადგინეს. თბილისის საჯარო სკოლებიდან კონფერენციაში 26 საჯარო სკოლაში პროფესორ-მასალავებულები და ჩვენი სამსახურის თანამშრომლები ვატარებთ აფხაზეთის ისტორიის შესახებ სალექციო კურსი. ჩვენი პარტნიორები არიან სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესიული ბერები.

ნოქალაქევი, ამ სამცნიერო კურსის დასრულების შემდეგ, თავის მასში მონაწილე სკოლების ინციდუალიზით, მოსწავლეებიმა მოამზადებენ სათემო განათლებისა და კულტურის სამინისტროს მიერ მოგვარებულ კონფერენციაზე წარადგინეს. თბილისის საჯარო სკოლებიდან კონფერენციაში 14 მოსწავლე მონაწილეობდა. ყველა მათგანი შევთავაზეთ ბანაკში

„ჩემი სახლისაკენ მიმავალი გზა“ ენგურთან გაიცლის

მაის შორის

პროექტმა „ჩემი სახლისაკენ მიმავალი გზა“ გეზი ბათუმისკენ აიღო და 16 ივნისს „მეტრო სიტი ფორუმის“ საგამოფენო დარბაზში კიდევ ერთი გამოფენა მოეწყო. პირველ გამოფენას თბილისში საქართველოს მხატვართა კავშირის საგამოფენო დარბაზში უმასპინძლა. პროექტი აფხაზეთს ა/რ განთოლებისა და კულტურის სამინისტროსა, აფხაზეთის კულტურისა და ხელოვნების ცენტრის, აფხაზეთის საინფორმაციო უზრუნველყოფის ცენტრის მხარდაჭერით და საქართველოს მხატვართა კავშირის თანადგომით ხორციელდება.

ბათუმში გამოფენა ბიზნეს-ორგანიზაცია „მეტრო სიტი ფორუმის“ მხარდაჭერით ჩატარდა. ამ გამოფენას გვერდში დაუდგა ასევე ლვინის კომპანია „ჩამბა“, რომელმაც გამოფენის მონაწილეები განსაკუთრებული ჩამოსხმის დავინით დასახურულა. გამოფენის აფხაზეთის ა/რ მთავრობის უზრუნველყოფის ცენტრი გადაიღო შემსრულებელი ვახტანგ ყოლბაა და მთავრობის ცენტრი დაესწრენ.

პროექტში ოცი მხატვრი მონაწილეობდა. მათ გზის თემაზე 70-მდე ნახატი შექმნეს, რომელთა უმეტესობა გამოფენაზე იყო წარმოდგენილი. პროექტის მსვლელობის, პლენერის, ხატვის პროცესის კვალდაკვალ აფხაზეთის საინფორმაციო უზრუნველყოფის ცენტრმა გადაიღო ფილმი, რომელიც გამოფენის დამთვალიერებლებმა თბილისშიც და ბათუმშიც ნახეს.

დავით ბაბალუა, აფხაზეთის მხატვართა კავშირის თავმჯდომარე: „ბიზნეს-ორგანიზაციი „მეტრო სიტი ფორუმის“ ბათუმში თავისი საგამოფენო სივრცე აქვთ, სადაც სხვადასხვა ტიპის ლონისტებას ატარებს. ორგანიზაციაში ეს სივრცე უსასყიდლოდ დაგვითმო. სპონსორის მოძიებაში დიდი წელილი მიუძღვის მსახიობ ზურაბ ცინკილაძეს, რომელსაც ბებია აფხაზი ჰყავდა და მუდმივად ცდილობს აფ-

საზოთან დაკავშირებული პროექტებისთვის ხელის გამართვას. მან ამ პროექტშიც ჩართო აჭარაში მცხოვრები აფხაზები. გამოფენას თანადგომა გამოიუცხადა ასევე ლვინის კომპანია „ჩამბა“, რომლის მფლობელიც გვარად ჩამბაა. მაღლობას ვუხდით ყველას თანადგომისთვის. მასპინძლებმა უზრუნველყოფის ასევე ბენდის მოყვანა და პროექტის შესახებ გადადებული ფილმის ჩვენებაც. ფილმისა, რომლის აფხაზურად თარგმანი და ინტერნეტ-სივრცეში განთავსებაც იგეგმება. გამოფენის კი ფილმი ყველან გაყვება, რადგან უკვე მისი შემადგენლობითი ნაწილივითაა.

განსაკუთრებით სასიხარულო იყო ის ფაქტი, რომ გამოფენაზე ძალიან ბევრი ადგილობრივი აფხაზი მოვიდა. პროექტის „ჩემი სახლისაკენ მიმავალი გზა“ თემაზე შესრულებული ნამუშევრების დასათვალიერებლად მოვიდნენ ასევე აჭარის მთავრობისა და ვეტერანთა დეპარტამენტის წარმომადგენლები, მთავრუბი, მწერლები, პოეტები. განსაკუთრებით საგულისხმოა, რომ გამოფენაზე იყვნენ მოზარდები, რომლებიც ადრე ჩართული იყვნენ ჩვენს კიდევ ერთ პროექტში „ბარათი აფხაზ მეგობარი“. ეს პროექტი ბათუმის საბავშვო ბაბლორების დოროვაში ინგა გოგიბრიძემ განახორციელა. ბავშვებმა დაწერეს წერილები, დასახტეს სურათები და ეს ყველაფერი მიუძღვნეს თავიანთ უცნობ აფხაზ თანატოლებს. გამოფენის გახსნაზე მათ თავიანთი წერილები ხმამალლა ნაკითხეს. ძალიან სევდანი და საინტერესო იყო თითოეული მათგანი. ეს ბავშვები რომ არ ყოფილიყვნენ, ჩვენს ლონისძიებას აუცილებლად დააკლდებოდა რაღაც ძალაც ძალიან მნიშვნელოვანი და მთავარი. წერილების მოსმენამ აუდიტორია ძალიან ააღლვა და ბევრიც ააკრიმლა.

კარი იქნება, საქართველოს სხვა რეგიონშიც რომ გავრცელდეს ეს პროექტი და მსგავსი წერილები აფხაზ თანატოლებს მთელი საქართველოს ბავშვებმა გაუგზავნონ. უკვე მივმართე თხოვნით აფხაზეთის ა/რ მთავრობას და აფხაზეთის კულტურისა და ხელოვნების ცენტრს და შესაძლოა, ეს წერილები აფხაზურადაც ითარგმნოს და ერთ წიგნადაც გამოიცეს, რათა ისინი ენგურს გალმა სწორედ ამ წიგნის სახით გადავიდეს. წარმომიდგენია, როგორ განცდა ექნება წერილები ნაკითხვისას იქაურ ბავშვები, რომლებიც სარიოდ არ იცნობენ ენგურს გამომდმი მცხოვრებ თანატოლებს და რომელთაც შთავარნებენ, რომ ჩვენ მათი მტრები ვართ. ერთ-ერთი მოსახლე თავის უცნობ აფხაზ თანატოლს წერს: პალმები დავრგოთ, ერთი მასრე შენგან ინყბიდეს და მეორე მასრე ჩემგან და ბოლო

პალმას რომ დავრგავთ, ერთმანეთს შევუერთდებითო...“

პროექტ „ჩემი სახლისაკენ მიმავალი გზის“ ფარგლებში კიდევ ერთი, დასკვნითი და გრანილიზებული გამოფენის ზუგდიდში, ენგურისპირა სოფელ რუხში სექტემბერში დაგეგმილი. აქ პროექტის თბილისის, აჭარის, გურიის, ფოთის, ზუგდიდის და სხვა რეგიონების მხატვრები შეუერთდებიან. რუხში მოეწყობა კარვების ბაბაკი, სადაც მხატვრები იცხოვრებენ. ისინი ოთხი დღის განმავლობაში იქვე დასახტავენ სასლოსეკე მიმავალ გზას, ფილმის გადაღებაც გაგრძელდება და აქვე დამთავრდება კიდეც. დასასრულ კი მოეწყობა დიდი გამოფენა.

„მხატვრები ხატავენ იმ გზას, რომელსაც პილოტიკოსები თავისის ბურუად გადიან. მხატვრებს სხვანირი დანახვის უნრი აქვთ. სახლისაკენ მიმავალი გზის სატვა დღემდე გრძელდება. მეც ვაგრძელებ ამ თემაზე მუშაობას. იდეაში მაქსეს, რომ ენგურის ხიდზე გამართულ გამოფენაზე აფხაზი და რუსი მესაზღვრები გადმოვიყვანოთ. მათ საზღვრის გადმოვიყეთის უფლება არა აქვთ, მაგრამ იმ დღეს შევეცდებით, რომ ეს შეძლონ. მომავალში, თუ ფინანსურ მხატვატერებს მოვიპოვებთ, ძალიან გვინდა, ეს გამოფენა ევროპაშიც ნავილოთ. ამ ეტაპისთვის ლიტვაში უკვე გვაქვს მიწვევა“, – დასძენ დავით ბაბალუა.

თეხაზეთის შავშეთია ქორიოგრაფიული ანსამბლების ენგურები და გამოსახულები

ეკატერინე გადილი

ბადრი უგრეხელიძე (ჟიურის რჩეული); 2. ქართული ცეკვის კომპანია „იბერი“, სამხატვრო წელმძღვანელი დევის ადეისველი. ქორეოგრაფიული: ნინი სიმონიშვილი და თემურ სილაგაძე (საუკეთესო ქორეოგრაფიული ნამუშევარი);

3. გალის ოუპირებული ზონის ერთ-ერთი სკოლის ქორეოგრაფიული ანსამბლი (აფხაზეთის ა/რ განათლებისა და კულტურის სამინისტროს რჩეული);

4. აფხაზეთის სიმღერისა და ცეკვის სახელმწიფო ანსამბლ „აფხაზეთი წერილი“ ბავშვთა კორეოგრაფიული სტუდია „ხალისი“, ქორეოგრაფიები: სერგო გეგეტკორი და ელგუჯა ქირია (აფხაზური ცეკვის საუკეთესო შესრულება);

5. ქ. თბილისის მუნიციპალიტეტის მერიის ხელოვნების სკოლა „აფხაზეთი №1“-ის ანსამბლი „შარათინ 1“, ქორეოგრაფი ლოია წურნული (აფხაზეთის ქორეოგრაფიული ეკვირის რჩეული);

6. ქ. თბილისის მუნიციპალიტეტის მერიის ხელოვნების სკოლა „აფხაზეთი №1“-ის ანსამბლი „აღმაშარა“, ქორეოგრაფიები: მაია მახარაძელიძე და დავით ჭაბატურია (მაყურებლის სიმპათია);

7. ბავშვთა ქორეოგრაფიული ანსამბლი „კავკასიონი“, ქორეოგრაფი ანგული ქავთარაძე (მადლობის სიგელი).

რედაქტორი ნატო კორსანია

ნომერზე მუშაობდნენ: მაის შორის, ეკატერინე გადილი

მისამართი: ქ. თბილისი, დ. უზნაძის 68. ტ. 577 09 22 42